

7. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року // Розпорядження кабінету міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#>

Юлія Попович
студентка групи зСРст-31,
здобувач освіти
Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Ірина Турчин-Кукаріна
кандидат юридичних наук, викладач кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль

ПРОФЕСІЙНІ СТЕРЕОТИПИ У ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті проаналізовано феномен професійних стереотипів у діяльності соціального працівника. Запропоновано авторське визначення понять стереотипу та стереотипізації у професійній діяльності соціального працівника. Поняття стереотипу запропоновано визначати як певні судження, уявлення, орієнтації або ментальні установки, які сформувалися у свідомості особистості чи певних соціальних груп, характеризуються стійкими, шаблонними та емоційно забарвленими упередженнями, перманентною чи малозмінною оцінкою.

Стереотипізацію у професійній діяльності соціального працівника запропоновано визначати як певні судження, уявлення орієнтації або ментальні установки, які сформувалися у свідомості соціального працівника чи професійних груп соціальних працівників або щодо їх професійної діяльності та відображають стійкі упередження з перманентною чи малозмінною оцінкою. Окреслено негативні наслідки стереотипізації мисленнєвої діяльності, цінностей та установок. Стверджується, що стереотипізація є і причиною, і наслідком оціночної мисленнєвої діяльності у сфері професійної діяльності соціального працівника.

Ключові слова: *стереотипізація, професійні стереотипи, соціальна робота, професійна діяльність соціального працівника.*

Соціально-економічні зміни, що постійно відбуваються в суспільстві, створюють нові вимоги до особистості сучасного фахівця.

Для фахівця все більшого значення набуває вміння бути суб'єктом професійного становлення особистості та вміння самостійно знаходити рішення соціально та професійно значущих проблем в умовах мінливої дійсності.

Поняття стереотипів у різних сферах наукових знань розуміють і визначають по-різному. Узагальнено можна констатувати, що як правило, під стереотипами розуміють шаблонування уявлень особи чи певних соціальних груп щодо певних подій суспільного життя.

Однак, сучасні наукові праці не відображають результатів системних досліджень феномену стереотипізації як професійної діяльності загалом, так і стереотипізації професійної діяльності соціального працівника зокрема.

Стереотип, наприклад, визначають як комплексне уявлення про явища оточуючої дійсності, що може набувати вербальних або візуальних форм, і характеризується когнітивним спрощенням, стійкістю форми та емоційним забарвленням [1, с.16.].

За емоційним забарвленням стереотипи поділяються на позитивні (створюють привабливий образ об'єкта) і негативні, які викликають до об'єкта неприязнь та інші деструктивні емоції.

Серед різних видів стереотипів найбільш поширеними є соціальні стереотипи, об'єктами яких виступають різні групи населення – пенсіонери, безробітні, особи, що перебували у місцях позбавлення волі, мігранти та біженці тощо.

Негативні стереотипи щодо цих соціальних груп впливають на ставлення до них, створюють негативний емоційний фон, що перешкоджає об'єктивній оцінці конкретної людини та ситуації, в якій вона опинилась, тому першим етапом роботи з ними є виявлення та характеристика, а другим – аналіз та спростування.

Стереотипізація процесу мислення у психологічному плані тісно пов'язана з установкою, що формується під час попередньої практики людей, їх діяльності і залежить від накопиченого ними досвіду. Саме установки становлять психологічну основу, підґрунтя стереотипів [1, с.325].

На нашу думку, поняття стереотипу доцільно визначати як певні судження, уявлення, орієнтації або ментальні установки, які сформувалися у свідомості особистості чи певних соціальних груп, характеризуються стійкими, шаблонними та емоційно забарвленими упередженнями, перманентною чи малозмінною оцінкою.

Для цілей обраної теми дослідження стереотипізацію у професійній діяльності соціального працівника можна запропонувати визначити як певні судження, уявлення орієнтації або ментальні установки, які сформувалися у свідомості соціального працівника чи професійних груп соціальних працівників або щодо їх професійної діяльності та відображають стійкі упередження з перманентною чи малозмінною оцінкою.

Стереотипізації як явищу властиво те, що укорінившись у свідомості її мисленнєві шаблони гальмують процеси творчого пізнання та часто зумовлюють негативне ставлення до думок інших. Іншими словами, стереотипізація антагонізує толерантності та плюралізму думок, орієнтацій, оцінок.

Часто при цьому, помилкові й застарілі стереотипи блокують мислення від сприйняття нових ідей, перешкоджають системному осмисленню професійної діяльності.

Майже всі сучасні дослідники констатують швидкість розвитку нових технологій, інформаційний «вибух» і швидке «застарівання» інформації, різке ускладнення, автоматизацію та комп'ютеризацію виробничих процесів, високу ймовірність появи діяльності в «нестандартних» умовах.

Особливо наголошується на важливості мати здатність приймати адекватні рішення в «неформальних» ситуаціях, в ситуаціях дефіциту часу та мати здатність взаємодіяти з іншими учасниками процесу у спільній професійній діяльності в групі.

Професійна діяльність соціальних працівників в основному орієнтована на людей, які опинилися в складних життєвих ситуаціях або мають серйозні проблеми, пов'язані з хворобою, інвалідністю, втратою роботи, вихованням дітей або наслідками психотравмуючих ситуацій. Надзвичайні виклики перед професіоналами усіх сфер, ланок та рівнів постали у зв'язку з початком повномасштабної війни в Україні.

При цьому одним із найважливіших принципів цієї роботи є не лише надання різних видів допомоги (таких як психологічна, соціально-економічна, соціально-правова та ін.), а й мобілізація внутрішніх ресурсів людини.

Також, крім професійних знань, умінь і навичок, вони тепер повинні володіти спеціальними вміннями, навичками та гнучкістю професійної поведінки, креативністю у професійній діяльності, здобуття та інтеграції нової інформації та нового професійного досвіду.

Якою б не була різноаспектною робота фахівця соціальної сфери, такі професії покладають на фахівців велику моральну відповідальність за здоров'я та життя окремих людей, громадських груп і суспільства в цілому.

У процесі складних соціальних відносин з клієнтом фахівець часто опиняється в стресових ситуаціях, під впливом різних морально-психологічних станів, які можуть негативно позначитися на здоров'ї фахівця і знизити працездатність, спричинити збитки.

Результатом індивідуального професіоналізму є не тільки досягнення професійної ідентичності, але й формування професійної готовності до професійної діяльності, а також і професійне погіршення особистості.

Останнє явище протилежне професійній самоактуалізації, що характеризується досягненням відстороненої професійної ідентичності та рольової ригідності, що змушує індивіда залишатися в непрофесійній діяльності. У зв'язку з цим спеціаліст може відчувати емоційне виснаження, вороже ставлення до клієнтів, підвищену агресивність, почуття провини тощо.

Професійна деформація в пізнавальній сфері також може бути результатом глибокої спеціалізації в якій-небудь професійній сфері. Людина обмежує сферу своїх пізнань тільки тими, котрі необхідні їй для ефективного виконання своїх обов'язків, демонструючи при цьому повну непоінформованість в інших областях.

Іншою формою прояву цього феномена є формування професійних стереотипів і установок.

Вони являють собою певний рівень досягнутої майстерності і виявляються в знаннях, автоматизованих уміннях і навичках, підсвідомих установках, що не завантажують свідомість.

Негативний вплив стереотипів виявляється й у спрощеному підході до вирішення проблем, до формування уявлення, що даний рівень знань може забезпечити успішність діяльності. Сформовані в професіоналів стереотипи й установки можуть створювати перешкоди як самому по собі професійному розвитку особистості, так і не давати їй змоги опанувати суміжні види професійної активності чи нові професії.

Процес стереотипізації є специфічним з огляду на те, що стереотип водночас може бути і оцінкою, і психологічною установкою.

У літературі доволі часто звертається увага на те, що стереотипним оцінкам, які ґрунтуються на сильних емоціях, переживаннях, симпатіях або антипатіях, аргументація не притаманна, наслідком чого стає те, що стереотипи у свою чергу і надалі визначають поведінку та ставлення людини, групи осіб до певної організації, об'єкта, процесу, явища.

Тобто, у результаті аналізу причинно-наслідкового зв'язку установки і оцінки у контексті досліджуваного явища можна ствердити, що стереотипізація є і причиною, і наслідком оціночної мисленнєвої діяльності у сфері професійної діяльності соціального працівника.

Щодо методів протидії впливу хибних стереотипів на ефективність діяльності соціальних працівників можна запропонувати наступні : організація супервізії, семінари, тренінги, лекції, заходи обміну досвідом, тощо.

На основі цього, при проектуванні діяльності, досліджуються стереотипи у найважливіших сферах, визначаються можливі причини виникнення хибних стереотипів та підбираються, при потребі, відповідні методи протидії їх негативному впливу на роботу даного соціального працівника чи окремої соціальної програми.

Важливою передумовою успішної організації соціальними працівниками окремих соціальних програм чи всієї своєї діяльності в цілому є знання і розуміння природи стереотипів, їх особливостей, механізмів формування та впливу на процес оцінювання особою чи групою осіб соціальних явищ і процесів, уміння визначати основні стереотипи [3].

Зазначені напрями є актуальними для наших подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Тихомирова Є.Б. Зв'язки з громадськістю : навч. посіб. Київ : НМЦВО, 2001. 560 с.
2. Шерман О.М. Політичний стереотип: місце у політичному процесі та технології формування засобами масової інформації. Львів: Сполом, 2008. 228 с.
3. <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/6211/1/09-4-19.pdf>.

Людмила Романовська

професор, доктор педагогічних наук
професор кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

Олена Василенко

доцент, кандидат педагогічних наук
доцент кафедри психології та педагогіки
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький

ФОРМИ РОБОТИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ З ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ В ІНКЛЮЗИВНИХ СТУДЕНТСЬКИХ ГРУПАХ

Автори розглядають проблему запобігання появі конфліктів в інклюзивних студентських групах. Наголошують на необхідності впровадження інклюзивної освіти в закладах вищої освіти, формування